
Crítica a la *distinció cultural*

Jordi Busquet i Duran

Universitat Ramon Llull

Resumen: En este artículo se realiza una lectura crítica de la obra de Pierre Bourdieu sobre la distinción cultural (*La distinción*, 1979). Se parte del supuesto que *las formas de distinción*, en cada país y en cada etapa histórica, adoptan formas particulares extraordinariamente ricas y variadas. Es preciso destacar la dificultad de tratar el tema de la distinción en términos generales —como lo hace Bourdieu—. La complejidad del fenómeno no significa que no se pueda intentar formular una teoría general sobre la distinción. La crítica a la obra de Bourdieu nos permite esbozar, modestamente, una teoría alternativa sobre la distinción cultural.

Abstract: This article is a critical reading of the work of Pierre Bourdieu on cultural distinction (*La Distinction*, 1979). It starts from the premise that the forms of distinctions in each country and in each period of history are extremely different and extraordinarily rich and varied. It must be noted, though, that it is extremely difficult to speak of the phenomenon of distinction in general terms —as Bourdieu does—. The complexity of the phenomenon does not mean, however, that it is impossible to formulate a general theory about the phenomenon of distinction. The criticism of Bourdieu's work permits us to go a bit further and to propose, modestly, an alternative theory on cultural distinction.

Introducció

En parlar de la *distinció* sembla que ens referim a fets d'una importància secundària, relatiu a l'afany de destacar de certs indivi-

du o, per exemple, a fenòmens vinculats al camp de la moda o al camp del consum. Temes que, per cert, més enllà de la seva transcendència econòmica, no sembla que ningú es prengui gaire seriosament. Cal que relacionem el fenomen de la *distinció*, també, amb el tema del prestigi i de la dignitat. Així, veiem que ens referim a un dels problemes cabdals relatius a la qüestió de la identitat, i del reconeixement social en la vida contemporània. La *distinció*, que té una arrel clarament aristocràtica —en anar lligada a la jerarquia i a la categoria social dels individus—, no ha desaparegut amb la democràcia, sinó que ha adquirit unes característiques radicalment noves.

Com suggereix el títol del llibre de Philippa Davies, *Estatus, què és i com aconseguir-lo*,¹ davant de qualsevol estudi sobre la *distinció*, el lector es col·loca sovint, fins i tot quan es tracta d'una lectura sociològica, en una positura molt curiosa i particular. A ningú, no li agradaria passar per una persona *vulgar* i, per tant, voldria conèixer i dominar les regles, normalment no escrites, del subtil joc de la distinció. Hom reflexiona i es demana si assoleix el nivell mínim exigible per a ser acceptat, reconegut i, fins i tot, estimat en determinats àmbits socials. No és estrany, doncs, que, quan es parla de distinció, sovint es tendeixi a plantejar l'afer en un sentit estratègic i instrumental. Hom es pregunta: què haig de fer jo per ser o, si més no, per semblar distingit? A tothom, li agradaria tenir-ne la fórmula màgica. Però, això no és senzill.

Quan es parla de distinció, hom es preocupa, entre altres coses, pel fet que les formes de *distinció* no són mai una qüestió fàcil, ni definitiva. En les societats complexes, en les quals la identitat de les persones és vulnerable i molt susceptible al canvi, la distinció s'expressa i es configura mitjançant processos extraordinàriament diversos i, de vegades, de manera molt subtil. No hi ha ningú que pugui assolir la certesa absoluta de trobar-se entre els *distingits*. Allò que sembla molt distingit en determinats àmbits, potser desentona terriblement en altres contextos. En qualsevol dels casos, cal dir que, pràcticament ningú —tampoc Bourdieu—, no posseeix la clau dels comportaments distingits.

El joc de la *distinció* pot estar subjecte a unes normes molt estrictes i alguns individus són molt conscients de la importància que pot tenir fer un seguiment fidel de les regles que imposa *el sentit de la distinció*. Algunes d'aquestes normes es poden aprendre. En determinades circumstàncies, la *distinció* pot ser anhelada en un sen-

1. P. DAVIES, *Status, what it is and how to achieve it*, 1991.

tit purament instrumental.² No ens ha d'estranyar, però, que el gran sociòleg francès, Pierre Bourdieu, mai no pari de lamentar-se davant una concepció tan interessada i instrumental del tema. Bourdieu creu que no es pot considerar mai la distinció com el producte d'una elecció conscient i estratègica, sinó que és, més aviat, la manifestació d'un comportament eminentment irreflexiu, producte de l'educació o —com diria el mateix autor— el resultat d'un *habitus* de classe. En contra del que suggereix el títol de llibre de Vance Packard, *Els recercadors d'estatus*,³ Bourdieu insisteix que la recerca de la distinció posa en evidència la manca de *distinció*. La distinció burgesa ostenta la pròpia discreció, el rebuig de tot allò que és massa vistós o superflu. Es menysprea la intenció de distingir-se i es valora, en canvi, l'elegància de la *distinció* espontània i continguda. Només podem entendre el fenomen com el producte més o menys reeixit d'un llarg i subtil procés d'aprenentatge que fa que allò que és un producte cultural aparegui com a «natural». La distinció és fruit d'un comportament que sembla —només ho sembla— *espontani* i *natural*.

La distinció: un comportament individual?

En principi, la distinció, o la *recerca de distinció*, sembla un afer relatiu a persones individuals que tenen o volen atènyer un determinat nivell social o cultural. Sembla, doncs, que la distinció és un objecte d'estudi privilegiat per a la psicologia. Segons René König, el desig de distinció és innat a l'home. Aquest desig no s'expressa solament amb l'afany de realitzar fets excel·lents, sinó, també amb la voluntat d'assolir un signe visible d'aquests fets, tot cercant el reconeixement i l'admiració dels altres.⁴ La funció primordial d'aquest comportament seria, doncs, la voluntat de *diferenciar-se* i de destacar socialment. Malgrat, però, podem parlar d'individus distingits i que la distinció s'expressa, generalment, mitjançant el comportament d'individus concrets, cal fer notar que tota forma de distinció depèn —dins d'un determinat grup de referència— del reconeixement d'uns valors i d'unes formes compartides. Per tant, cal, sobretot, posar-ne en relleu la dimensió social o comunitària. Encara que la psicologia i la psicologia social hi tenen, evidentment, coses molt interessants a dir, aquí es proposa adoptar una mirada sociològica.

2. N'hi ha prou en recordar les agudes observacions de Max Weber en el seu treball sobre les sectes protestants i l'esperit del capitalisme, que considerava situacions on determinats individus demanaven, de manera conscient o interessada, ser acceptats en determinades sectes confessionals, fet que representava una garantia pública de les «qualitats morals imprescindibles» per fer determinats negocis.

3. V. PACKARD, *The Status Seekers*, 1959.

4. R. KÖNIG, *Sociología de la moda*, 1971-1972, p. 101.

Identitat i distinció social

No té gaire sentit parlar de la distinció en termes genèrics, fora de determinats cercles socials. Només es pot parlar de distinció tenint present que aquesta és un mitjà d'afirmació i de reconeixement social dins d'un grup social determinat. Evidentment, i perquè la distinció sigui efectiva, cal que els *signes de distinció* siguin percebuts «correctament» i reconeguts per les persones que participen en aquests àmbits; i molt sovint, també, per persones d'altres grups.

Cal insistir, doncs, en el caràcter social i no pas individual de la distinció. Qui es vulgui distingir, cal que faci quelcom que sigui reconegut i acceptat pels altres. L'individu distingit és el que ateny les normes del grup. Com es pregunta René König, «de què serveix la més bella distinció, si aquesta no és reconeguda pels altres?» En conseqüència, per distingir-nos hem d'acceptar i participar del conjunt de valors reconeguts pel grup. Això comporta un fet paradoxal: el fet de distingir-se pot ser una via molt efectiva d'integració social. Des d'aquesta òptica, sembla que els fenòmens de la distinció i de la massificació no són pas massa distants.⁵

Tal vegada sigui adient, parlant de la distinció, recordar les següents afirmacions de George Simmel, adreçades al tema de la moda:

En la moda, l'essencial és el següent: d'una banda, la necessitat d'integració social, en la mesura que és imitació, la moda porta l'individu al camí que segueix tothom; d'altra banda, vol satisfer la necessitat de diferenciar-se, la tendència a la diferenciació, al canvi, a fer-se notar.⁶

Per distingir-se no cal fer, sovint, res original. Generalment, s'esdevé tot el contrari: *la persona distingida és —com la persona d'honor— la que respon amb gran dignitat i segueix, de manera escrupolosa, unes formes i uns models arquetípics de conducta vigents i acceptats dins d'un cercle social determinat*. La distinció, el prestigi i l'estima social sempre es posen de manifest en un àmbit social específic. Per ser distingit, hom s'ha de limitar, paradoxalment, a respectar, de forma escrupolosa i exemplar, les formes pròpies d'un grup social. Només, en certes ocasions o en determinats camps, l'originalitat és el que distingeix, sobretot quan el canvi s'imposa de manera imperativa a través de la moda.

Els gustos i les formes de comportament extern, que es troben en el centre d'un determinat *estil de vida*, actuen o poden actuar com

5. Es pot veure, en aquest sentit, la tercera part del meu llibre *El sublim i el Vulgar* (1988), que és una crítica als discursos que parlen de massificació cultural.

6. G. SIMMEL, «Psicologia de la moda», 1905 i 1993.

un bon indicador extern que serveix per ubicar les persones en el seu grup social de procedència. Els gustos culturals poden assolir una importància cabdal dins el fenomen de la distinció. La *distinció cultural* pot servir com un dels criteris (no l'únic, ni tampoc, necessàriament, el més important) per classificar o per ubicar les persones en la respectiva classe social. És interessant fer notar, però, que la posició social i el prestigi de l'individu, no depenen només d'un únic factor de valoració personal —com l'educació—, sinó que depenen d'una pluralitat de factors que es reforcen els uns als altres, positivament o negativament. Cal tenir present, si parlem de distinció, el pes específic que s'atribueix a cada un d'aquests factors, i el grau d'harmonització i complementació entre aquests. El prestigi o la distinció social varien o poden variar amb una certa autonomia respecte de les classes socials i econòmiques, i els grups de poder. Així, per exemple, pot haver sectors socials que tenen un gran nivell de riquesa i, tanmateix, no gaudeixen del respecte unànime dels seus conciutadans.

En definitiva, quan, des d'una perspectiva general, es parla de la distinció (o de la manca de distinció) ens estem referint, implícitament, a un dels sistemes de classificació i jerarquització social basat en la categoria social dels individus, com a membres d'una determinada classe social o grup de pertinença. Els gustos i els consums culturals són, dins d'un àmbit social concret, i en el mateix procés de construcció i afirmació de la identitat d'un grup, un factor que actua simultàniament al servei de la integració col·lectiva, i serveix per definir uns trets que permeten diferenciar-se respecte d'altres grups.

En realitat, qualsevol estudi sobre la distinció ha de plantejar l'existència de grups socials amb una identitat més o menys definida, i la possible intersecció d'aquestes formes d'identitat amb identitats col·lectives definides en un sentit més ampli.

La distinció com a fenomen de caràcter universal

En les societats burgeses contemporànies, el capteniment i les formes de comportament extern segueixen essent un element de *distinció* i un signe d'estatus social. Com s'esdevé amb les nocions de dignitat i d'honor, la distinció no es pot considerar d'antuvi com un tret exclusiu d'uns individus concrets o dels membres d'una classe social particular. Tots els membres de la societat —fora, potser, d'alguns bojos—, mantenen un grau significatiu de dignitat personal. Tots o gairebé tots —no solament els rics o els poderosos—, tenim el nostre sistema de valors i expresseu, a través dels usos i costums,

o mitjançant l'*estil de vida*, la dignitat (o la indignitat) de pertànyer a un grup social particular.

Tanmateix, cal reconèixer que el fenomen de la distinció s'accentua, generalment, entre els individus que formen part dels grups dominants, especialment en moments en què s'intensifica el conflicte i la rivalitat social entre ells. D'aquesta lluita, normalment, queden exclosos els membres de les classes socials «inferiors», que estan fora de joc i que, sovint, tampoc no poden atènyer el *nivell* social o cultural exigible per assolir una posició respectable dins del grup dominant.

El fenomen de la distinció és de caràcter universal; tanmateix, les formes de distinció són relativament capritxoses i evolucionen al llarg de la història, tot mantenint —ocasionalment— una certa autonomia respecte de les classes socials i les lluites del poder. Cal, doncs, tenir en compte consideracions de caràcter històric per observar com han evolucionat amb el temps les formes de distinció.

La distinció positiva i la distinció ofensiva

Distinció i estatus

El terme d'estatus fa referència a la consideració que hom «me-reix» en virtut de la seva posició social. Weber va definir la posició d'estatus (*Ständische Lage*), com la posició que hom ocupa dins de l'estructura social, que implica una certa consideració, o desconsideració social, en termes d'honor i d'estima social. Dins de la tradició sociològica, el concepte d'estatus té una importància indiscutible. Cal considerar-lo amb certa cautela, però, ja ha estat objecte d'interpretacions diverses. En algunes ocasions, l'estatus s'identifica amb el prestigi, i en altres, amb la posició social de l'individu. És la posició social el que atorga prestigi a un individu, o és el prestigi de l'individu el que explica la posició que aquest ocupa en l'espai social? Aquests dos termes van intrínsecament units?

El fet de distingir-se, de fer-se notar, és una expressió que s'usa habitualment en les llengües romàniques com el francès, el castellà o el català. La distinció, «tenir classe», el desig de sobresortir i de distingir-se dels que no pertanyen a la mateixa classe, o al mateix grup social, s'expressa, encara avui, mitjançant algunes expressions lingüístiques, com quan es parla d'un «home distingit» o d'una persona molt fina, elegant o educada. El terme «distinció» s'ha de considerar amb certa precaució, com a terme de recerca científica ja que és una expressió que prové del *sentit comú*.

Des del punt de vista del sentit comú, la *distinció* —la distinció cultural— assoleix un caire essencialista i presenta uns trets permanents. Cal fer esment a la *distinció* burgesa de caràcter essencialista de la qual parla Bourdieu, i que és una reinterpretació, o adaptació, que fa la burgesia francesa d'unes formes i unes tradicions d'arrel aristocràtica. La burgesia, per justificar la seva situació de privilegi, no pot apel·lar al seu llinatge, com fa la noblesa; ni es pot referir a l'esforç meritocràtic, com faria la *petita burgesia*. La burgesia, quan gaudeix d'una situació hegemònica, necessita —com totes les classes dominants— justificar la seva situació de poder i privilegi; com si aquesta fos una emanació directa del seu talent. En paraules de Wright Mills, «les persones que tenen avantatges, estan poc predisposades a creure que allò que els passa és producte, precisament, dels seus avantatges. Fàcilment es creuen inherentment dignes d'allò que posseeixen; en el fons, es creuen que són una mena d'elit *natural*; i, en realitat, pensen que llurs possessions i privilegis són extensions natural de la seva condició d'elit».⁷

Distinció i prestigi

En aquest treball, es planteja una visió de la distinció molt més àmplia que la sostinguda per Bourdieu, en la seva obra *La distinction*. Defensem una noció de la *distinció* força lligada a la noció de prestigi i de dignitat. Per distingir-se no cal, necessàriament, fer res original. La *distinció*, el prestigi i l'estima social sempre es posen de manifest en un àmbit social específic. Per ser distingit, hom, paradoxalment, ha de respectar de manera escrupolosa i exemplar les formes pròpies del seu grup social. Per contra, la persona que vol cridar l'atenció s'exposa, sovint, a ser considerada una esnob, una *presumptuosa*, o una impertinent. La persona distingida és la que, dins del seu grup social de pertinença, segueix amb gran dignitat aquestes formes i uns models arquetípics de conducta vigents dins del grup. Fer el seguiment d'aquestes normes, no vol dir que no sigui possible la innovació (un dels imperatius del fenomen de la moda), però sovint aquesta innovació ha de ser discreta o, excepcionalment, ha de ser, producte del virtuosisme en el domini d'unes formes i d'uns patrons acceptats socialment.

En aquesta definició, el terme *distinció* és proper, però no equivalent, al terme *honor*. La diferència principal és que mentre en el concepte d'«honor» l'individu actua segons criteris i imperatius de caràcter moral, en el concepte de «distinció» l'individu *actua, sobre-*

7. C. W. MILLS, *The elite of the power*, núm. 14, 1956.

tot, sota imperatius de caràcter formal i estètic. Sovint, l'ètica i l'estètica són dues dimensions complementàries de l'experiència humana. Tanmateix, cal remarcar que, en molts àmbits de la vida contemporània, el relaxament, o la relativització, dels valors morals va acompanyat per un creixement de la sensibilitat estètica que fa referència al vestir, al pentinat, al culte al cos, etc. Mentre que el sentit de l'honor i, per tant, les consideracions socialment compartides de caire moral, han perdut incidència en la configuració del prestigi i del reconeixement social, les consideracions formals de caràcter estètic han guanyat importància. Però, mentre el sentit de l'honor afecta totes les esferes de la persona, la distinció afecta només els aspectes estètics externs.

Les aportacions de Bourdieu al tema de la distinció són importants, però adopta una posició massa rígida i taxativa. Bourdieu insisteix que les manifestacions culturals i les afirmacions del *gust* no són, generalment, el producte d'una elecció estratègica i racional de l'individu comprès com un agent racional. Són, com s'ha dit anteriorment, el producte de l'*habitus*: d'aquesta disposició «desinteressada» que impregna i dóna una coherència formal a totes les formes de comportament, i orienta les decisions que organitzen la vida quotidiana de les persones. Per superar una definició massa restrictiva del fenomen, pot ser útil establir una diferenciació bàsica, més o menys operativa, entre la *distinció positiva* i la *distinció ofensiva*. La *distinció positiva* pot definir-se com l'afirmació de manera discreta i serena d'uns trets d'identitat que gaudeixen, tant dins com fora del grup de pertinença, d'un fort reconeixement i respecte social, i, per tant, que no cal exagerar ja que tothom, o gairebé tothom, accepta o dóna per descomptats.

La distinció ofensiva

La *distinció ofensiva*, en canvi, es manifesta de manera general mitjançant l'afirmació ostentosa i cridanera d'uns atributs o d'uns trets d'identitat, generalment quan aquesta *identitat* no és prou reconeguda o es veu amenaçada. Aquestes manifestacions poden ser particularment molestes i, fins i tot, ofensives pels altres grups socials. Curiosament, cal interpretar aquest tipus de *distinció ofensiva* —i també agressiva—, com un *mecanisme de defensa* que serveix per reafirmar la identitat d'un grup que no se sent prou reconegut. Les formes més cridaneres d'ostentació social, particularment en el cas dels nou-rics, tenen relació amb un procés més o menys artificios de creació o recreació de la identitat, que destaca uns atributs considerats positius. Aquesta situació es produeix, sobretot, quan

hi ha (o hom creu que es produeix) un desequilibri entre la posició social que hom ocupa, i el respecte i la consideració social que aquest *mereix*, si més no, en determinats àmbits. La *distinció ofensiva* pot prendre formes molt diverses. Es dóna, per exemple, en el cas dels nou-rics, i en els membres de l'aristocràcia que han *anat a menys*. Mentre el nou-ric pretén afirmar, amb el seu comportament pretensions, una posició social recentment adquirida, l'aristòcrata decadent —malgrat haver perdut la seva fortuna— es vol afirmar accentuant i exagerant els trets característics d'un *estil de vida* (cosa que, sovint, el que fa és agreujar, de manera dramàtica, la seva situació de penúria econòmica).

En contraposició al nou-ric, les famílies de la burgesia tradicional tendeixen a adoptar una actitud més discreta i, alhora, refinada ja que, al llarg de generacions, les seves formes de comportament extern han experimentat un procés d'elaboració i depuració formal. Lluny de les urgències econòmiques, aquests sectors de la burgesia —segurs de si mateixos i de llur posició— es distingeixen per la seva elegància i naturalitat. Així, doncs, en les societats contemporànies, les formes de *distinció* material, basades en la possessió i exhibició de riquesa (consum ostentós), cal que siguin reforçades o potser «superades» amb formes molt més subtils i expressives de *distinció*. La riquesa, generalment, és una condició necessària, encara que sovint no és una condició suficient per assolir el prestigi social. Per exemple, la manca d'instrucció o un origen social mediocre es poden compensar, fins a cert punt, amb la possessió de diners i amb el poder econòmic. El nou-ric, però, per ser acceptat en determinats cercles socials, ha d'ésser més ric que els membres de la classe a la que ell aspira a pertànyer. Inversament, un origen social «superior» pot compensar, en gran mesura, la manca d'ingressos o una situació de pobresa sobrevinguda. Així, com diu Halbwachs, «la qualitat de ríche ne se perd pas avec la richesse». Tanmateix, a la llarga, per mantenir els comportaments de *distinció* cal tenir una bona base econòmica. El *gentlemen* no es preocupa pels diners, però, dit mitjançant una fórmula paradoxal: cal tenir diners per no haver-se'n de preocupar.

Estigma i distinció negativa

L'honor implica la possibilitat de caure en el descrèdit o el deshonor. El sentit de la distinció —com el de l'honor—, també pot tenir un valor positiu o un valor negatiu. Així, doncs, per concomitància amb el fenomen de la distinció, hi ha el fenomen de l'estigmatització, que podríem descriure com una atribució de

«prestigi negatiu». El procés d'estigmatització pot ser interpretat com un mecanisme de defensa del grup social, que intenta «posar a ratlla» els membres que s'allunyen de les pautes dominants o s'aparten dels valors modals defensats pel grup. Els mecanismes estigmatitzadors també operen davant d'un element estrany al grup. Aquestes actituds es veuen motivades per la por davant l'estrany, que actua seguint unes pautes culturals alternatives. Aquests processos de marginació —com és ben sabut— s'agreugen en moments de crisi o d'incertesa, quan el grup percep amenaçada la seva «integritat».

L'estigmatització és un procés pel qual un grup social influent defineix allò que és *normal*, i deixa fora d'aquesta definició algunes conductes concretes que, consegüentment, són considerades com a desviades. L'estigma és un atribut que converteix al seu portador en una persona diferent i poc atractiu, que desacredita l'individu particular o tots els membres d'un grup. És interessant adonar-se que certes conductes que avui estan estigmatitzades, havien estat considerades tradicionalment com a positives, i viceversa. Per exemple, avui està mal vist l'hàbit de fumar i, fa només algunes dècades enrere, aquest hàbit havia estat molt ben considerat; certs objectes o actituds que en determinats àmbits tenen un cert prestigi, en altres ocasions tenen un valor completament negatiu.

La distinció burgesa

Etiqueta i distinció burgesa

A *La barrière et le niveau*, publicat l'any 1925, Goblot estudia el contingut de classe de la cultura tradicional que, si més no a França, s'encarna en l'home cultivat, que es pot considerar com una imitació o una reformulació del model aristocràtic. Aquesta obra es pot considerar un dels antecedents de *La distinction* de Bourdieu.

Goblot remarca, de manera nítida, la diferència entre *la distinció aristocràtica* i *la distinció burgesa*. Insisteix que la distinció burgesa deixa, paradoxalment, molt poc marge d'acció a la distinció personal ja que imposa unes formes d'etiqueta i capteniment molt estrictes. Goblot afirma que la distinció és, paradoxalment, més necessària en una societat de classes, que en una societat de castes. La burgesia imita l'aristocràcia, però no imita tant els continguts en les formes de representació típicament aristocràtiques, sinó que més aviat pretén assolir el caràcter «exclusiu» que proporcionen aquestes formes. Imita l'aristocràcia d'una manera rígida. Així, per exemple,

mentre la moda aristocràtica permet una major diversitat i, per tant, una major singularització personal, la moda burgesa —especialment, la moda masculina— té, en canvi, un caràcter molt més instrumental com a signe de classe i de posició social. Així, doncs, el valor estètic és subordinat i sacrificat a la seva funció social i al seu valor distintiu (Goblot, 1965, p. 41-43).

Goblot creu que la necessitat de mantenir un alt nivell (*niveau*), en les formes de comportament i expressió dins del propi grup, és el que explica la necessitat d'afirmar uns forts trets de personalitat dins del grup, i de mantenir a ratlla, o a distància, els membres dels «altres» grups socials. D'aquí la insistència a preservar les formes d'etiqueta i mantenir un bon nivell en el si del grup. Les reglamentacions relatives a l'etiqueta ens procuren un bon exemple de com es conforma, segons Goblot, el comportament social. L'etiqueta és una forma especial de comportament cerimonial que, en determinades situacions i cercles socials, és exigít d'una manera més o menys explícita, com el *comportament* «convenient» en el sentit de *maintienement del nivell*. Cal que l'etiqueta serveixi, en un cercle social determinat, per marcar amb precisió les formes que hi són apropiades, fent que aquestes formes de comportament siguin l'expressió dels valors, de les normes estètiques i de les consideracions morals del grup. Qualsevol desviament o transgressió respecte aquestes normes, pot ser objecte de burla i de formes més o menys explícites de desaprovació. Així, l'etiqueta pot actuar com una mena de vernís estètic general que caracteritza les formes de comportament dels membres del grup, sobretot quan aquestes formes gaudeixen d'una sòlida tradició i assoleixen expandir-se a través de llargs períodes de temps.

Si el valor i el prestigi d'un grup depèn, en bona part, del comportament i la impressió que puguin fer tots els seus membres, és comprensible aleshores l'actitud de vigilància, per part del grup, per intentar «preservar el bon nivell», la qualitat i el manteniment de les normes del grup. Goblot relaciona el concepte de *barrière* amb el concepte de *niveau*. Les classes socials tendeixen, mitjançant el seu estil de vida, a crear unes formes pròpies que impliquen una certa uniformització o anivellament dins del grup, però que alhora serveixen per crear un distanciament o una barrera (*barrière*) respecte les altres classes. Cal establir i mantenir un alt nivell (*niveau*) que serveixi de barrera (*barrière*), infranquejable perquè la distinció sigui eficaç. Aquests desnivells o talls són la barrera, que cal defensar o reforçar encara que sigui artificiosament.

En la societat burgesa, segons Edmond Goblot, la distinció és el

mitjà per accentuar aquestes diferències: «*Ce qui distingue le bourgeois, c'est la distinction*». D'aquesta manera, la burgesia, que en el seu ideari polític afirma una concepció igualitària, en la seva pràctica social —un cop ha assolit l'hegemonia política i econòmica—, tendeix a imitar o reproduir les formes aristocràtiques, accentua la distància que la separa d'altres classes i evita tota mena de contacte amb les classes inferiors. La lluita per a la distinció no té massa sentit entre grups molt distants dins de l'escala social. Aquesta rivalitat s'accentua, en canvi, entre els sectors més propers que competeixen entre si per accedir a les mateixes oportunitats i al mateix nivell de prestigi.

Gustos i disgustos en la distinció burgesa

Dels estudis de Pierre Bourdieu es desprèn que els gustos i les formes de comportament extern, que es troben al centre d'un determinat estil de vida, actuen o poden actuar com un bon indicador que serveix per ubicar-se un mateix i per ubicar els altres en el seu grup de pertinença. Bourdieu insisteix en la transcendència que tenen els *gustos* en constituir-se com un dels principals criteris constitutius de la identitat dels grups, i alhora com un dels mecanismes més efectius per marcar distàncies respecte dels altres grups. Segons Bourdieu, «no hi ha res més enclassant que els gustos. Res no classifica millor una persona que les seves pròpies classificacions». L'afirmació dels propis gustos i les diverses formes d'intolerància estètica respecte els gustos dels «altres» grups amaga, sovint, un alt grau d'intolerància social. El gust «legítim» es manifesta prenent distància o en forma de «disgustos» respecte els altres gustos. L'aversió contra els «altres» gustos i estils de vida és, sens dubte, una manera de fer prevaler les formes pròpies, i de preservar i legitimar l'existència de barreres entre els grups i les classes socials:

La aversión por los estilos de vida diferentes es, sin lugar a dudas, una de las barreras más fuertes entre clases [...]. Y lo más intolerable para los que se creen poseedores del gusto legítimo es, por encima de todo, la sacrilega reunión de aquellos gustos que el buen gusto ordena separar (Bourdieu, 1988, p. 53).

És la *distinció* del «bon gust» i de les bones maneres que troba, en les manifestacions de l'alta cultura, un àmbit privilegiat d'expressió. El sentit de la distinció burgesa, el que fa és apel·lar a la seva «naturalesa culta». La burgesia pretén, com diu Bourdieu, fer valdre «la cultura convertida en naturalesa» que és el que, des del sentit comú, s'anomena —mitjançant un *lapsus linguae* molt revelador—

«tenir classe». La burgesia tendeix a presentar el seu nivell cultural i les seves qualitats genuïnes no com el producte d'un aprenentatge educatiu i d'unes convencions apreses, sinó com un producte de la naturalesa.

El treball de Bourdieu posa de manifest que les qüestions relatives al gust i als consums culturals, tenen la seva importància de cara a les lluites entre les fraccions rivals de les classes dominants o, amb termes de Bourdieu, el *camp del poder*. No podem oblidar, però, que les formes de *distinció* característiques de la societat burgesa estan molt més directament vinculades a la possessió de riquesa, en totes les seves formes. Crec que és interessant assenyalar que la burgesia, en realitat, no cal que sigui massa «distingida», sempre que mantingui la seva font bàsica d'ingressos, de la qual depèn molt més directament la seva situació de poder i de privilegi. Com afirma Norber Elias, hi ha una diferència essencial entre les formes i la rellevància social del *consum de prestigi*, en les societats cortesanes respecte la societat burgesa.

La diferencia decisiva radica en el hecho que el consumo de prestigio y el deber de representación en las capas elevadas de las sociedades industriales están comparativamente más privatizadas que en las sociedades absolutistas. Su vinculación con las centrales luchas por el poder de las sociedades industriales, es mucho más laxa. No están ya, en tales sociedades, directamente incorporadas al aparato de dominio, y apenas sirven como instrumentos de dominio (Elias, 1969, p. 99).

La distinció és molt més important en la societat aristocràtica. Mentre, segons la mentalitat burgesa, la creació de capital esdevé un fi en si mateix; en la vida aristocràtica, la possessió de capital i de riquesa era molt important, però ho era, en tot cas, com un mitjà per un fi moralment i socialment superior: el manteniment de la seva condició aristocràtica.

Crítica al model de la distinció cultural

Les formes de distinció —com ja s'ha dit— assoleixen formes particulars i molt diverses. Cal insistir en la dificultat de parlar del fenomen de la *distinció* en termes generals. Moltes de les condicions que pressuposa Bourdieu, en el seu *model de la distinció cultural*, han quedat històricament superades, i altres no són vàlides més enllà de determinats àmbits geogràfics.

Bourdieu pressuposa, però no explica o ho fa de manera molt embolicada i el·líptica, una sèrie de condicions que enunciem seguidament, i que són bàsiques perquè «funcioni» la *distinció cultural*.

Cal insistir que l'eficàcia, que sempre és relativa, de les formes de distinció depèn del grau d'acceptació i de reconeixement comunitari d'uns valors compartits.

Tot seguit, es fa una crítica sistemàtica de l'obra de Bourdieu sobre la distinció, i es discuteixen els criteris o alguns dels supòsits teòrics subjacents en la teoria de la distinció de Bourdieu.

El model de la *distinció* de Bourdieu pressuposa vuit condicions fonamentals:

1. El caràcter hegemònic de la *distinció burgesa*.
2. Una gran uniformitat cultural, ètnica i religiosa en les elits dominants.
3. Una forta homogeneïtat en les formes i en els codis de distinció social i cultural.
4. El caràcter permanent del model de la *distinció burgesa*.
5. La permanència dels nivells culturals.
6. La correspondència entre els nivells socials i els nivells culturals.
7. El caràcter públic de la distinció.
8. Una distinció inalterable davant el procés de mundialització.

1. El caràcter hegemònic de la *distinció burgesa*

En contra de la imatge clàssica que tenim de la burgesia, com una classe dinàmica i lliurada al treball i a un esforç constant i sistemàtic, cal observar una certa tendència de la burgesia a assumir (especialment, en les activitats de lleure) formes i models aristocràtics. El que caracteritza la *distinció burgesa* és, com s'ha dit, la disposició distant en l'*art de viure*. Com va assenyalar Thorstein Veblen, aquestes formes de distinció solament es poden constituir plenament en un món, on les condicions d'existència permeten un cert allunyament de les necessitats materials.

A *Theory of the Leisure Class*, Veblen considera que és entre els membres de la classe dominant més elevada (la *classe ociosa*, que no té cap altra damunt seu, i on hi ha pocs individus que els igualin), on les bones maneres assoleixen la màxima expressió i esdevenen un cànon de conducta per a la resta de classes socials, que tracten d'imitar-la encara que sigui a un nivell mínim i superficial. Aquest és, també, un pressupòsit fonamental que segueix Bourdieu en la seva anàlisi dels nivells culturals. En parlar de *distinció cultural*, Bourdieu pressuposa un tractament de la societat moderna com si fos una societat culturalment monolítica, amb una classe hegemònica que té la iniciativa i la direcció cultural. El model cultural

dominant, en aquests cercles socials, que s'ha gestat després d'una llarga tradició, ha pres formes relativament estables i homogènies i —més important encara—, històricament té la capacitat d'esdevenir un model referencial per a la resta de grups i de classes de la societat, de manera que, per exemple, els membres de les classes populars experimenten la manca de distinció cultural com una carència. Bourdieu considera que la classe dominant o hegemònica està en condicions d'imposar els gustos i les pautes de comportament, com un referent universal per a la resta de classes socials.

2. Una gran uniformitat cultural, ètnica i religiosa en les elits dominants

El model de Bourdieu també pressuposa una certa uniformitat cultural, ètnica i religiosa, entre les elits dominants. Això significa que el seu model de *distinció* queda circumscrit en el cercle de les grans famílies de la burgesia, o de l'alta burgesia, que rivalitzen per accedir a les oportunitats de poder i de prestigi, en un temps i en un espai social donat. Com ha demostrat Norbert Elias, aquesta uniformitat social bàsica, i la rivalitat existent en l'àmbit de la societat cortesana, és el que permet que siguin diferències de caràcter molt subtil les que adquireixen un paper preponderant en el joc de la distinció. Això implica, també, que la major part de la població quedi *fora de joc*. Bourdieu analitza el fenomen de la distinció burgesa a partir de models i d'esquemes aristocràtics. Paradoxalment, un discurs que analitza les relacions culturals en termes de *distinció* i diferenciació cultural, condemna la majoria de la població a formar part, culturalment parlant, d'una mena de *massa informe* i de caràcter vulgar ja que, de fet, no té un accés real als valors de l'alta cultura.

Així, doncs, en *La distinction*, sembla que es tracta de diferències molt subtils entre els membres de les classes dominants, basades, però, en un sol criteri que és el gust. No cal dir que seria molt complex, o senzillament inútil, aplicar un model d'aquestes característiques a les societats multiètniques i multiculturals, com és el cas de les societats americanes.

3. Una forta homogeneïtat en les formes i en els codis de distinció social i cultural

En *La distinction*, Bourdieu dóna la impressió que concep la societat com si es tractés d'un únic cercle social, amb un únic *codi de*

distinció, que fa possible que els mecanismes d'identitat i de reconeixement social siguin més o menys homogenis en el conjunt de la societat. Per Bourdieu, les formes (la forma) i els codis (el codi) de *distinció* social i cultural no es veuen substancialment afectats, pel que podríem qualificar, el problema de la fragmentació i la pluralitat cultural en l'àmbit de la *postmodernitat*. A la concepció sociològica de Bourdieu, s'hi pot adreçar la mateixa crítica que Néstor García-Canclini adreça a l'antropologia tradicional:

Si la antropología, la ciencia social que más estudió la formación de identidades, encuentra hoy difícil ocuparse de la transnacionalización y de la globalización, es por el hábito de considerar a los miembros de una sociedad como pertenecientes a una sola cultura homogénea, y teniendo por lo tanto una única identidad distintiva y coherente (García-Canclini, 1995, p. 108-109).

La tendència que té Bourdieu —potser, per donar a la seva obra una major impressió de coherència— a parlar de la *distinció*, en lloc de parlar de *distincions* o de l'enorme varietat de formes de *distinció*, és una visió aparentment contradictòria amb la seva teoria dels camps.⁸ El principal problema és que Bourdieu tracta el tema de la *distinció* (en l'àmbit francès) i fa referència, gairebé exclusivament, al fenomen de la distinció cultural, que és una expressió històricament condicionada i de caràcter molt particular del fenomen més general, que és la distinció. L'avantatge i, també, la principal limitació del model de Bourdieu és que utilitza un sol criteri, el gust, per establir la *distinció*. Alhora, pressuposa que hi ha una mena de consens generalitzat sobre les formes i les expressions «legítimes» del gust. El bon gust en les eleccions estètiques i l'estilització en les formes de vida són un bon criteri, però no l'únic ni tampoc necessàriament el més important, per marcar diferències i establir jerarquies entre els homes.

Com ha demostrat Michèle Lamont, en la seva obra *Money, Morals and Manners*, publicada el 1993, es poden considerar, igualment, altres factors i atributs que, al llarg de la història, han estat importants com a criteris de *distinció* i com a font de prestigi: la *propietat*, la *riquesa*, l'*educació*, les *formes de consum*, etc. En considerar la

8. El mateix Bourdieu assenyala l'existència d'una pluralitat de camps. La seva teoria dels camps permet, fins a cert punt, considerar la diversitat de formes i codis de distinció. Els camps es corresponen amb espais socials autonomitzats de caràcter múltiple, però tots es projecten sobre el conjunt social, produint —segons Bourdieu— una estratificació homogènia. És això el que explica i fa compatible, des de la perspectiva de Bourdieu, l'existència de la teoria dels camps i el fet de considerar, metodològicament, un únic criteri de distinció. Bourdieu considera que hi ha camps que es mantenen a un nivell jeràrquicament superior respecte altres camps.

distinció cultural sense tenir en compte altres *critèris de distinció*, Bourdieu s'exposa a sobrevalorar-ne la importància i, alhora, a oblidar o a negar arbitràriament, l'existència d'altres factors que poden contribuir, igualment, al prestigi i al descrèdit dels grups socials.

No es pot partir del supòsit que hi ha un grup que té el monopoli o l'exclusiva sobre les formes i els estils de vida legítims. Sense haver de caure en un relativisme absolut, es pot pensar que persisteixen altres trets d'identitat cultural en la nostra societat, que escapen o són menystinguts en el joc aparentment ocios de la distinció cultural. Fredric Jameson, per exemple, argumenta que, en les societats contemporànies, hi ha una proliferació de nous codis culturals que, d'alguna manera, entren en competència amb els codis tradicionals. El problema de l'obra de Bourdieu és que en les societats complexes, i segons el camp d'activitat, poden actuar altres criteris de *distinció* o de demarcació —criteris que poden ser incommensurables entre si i, fins i tot, contradictoris—, que conviuen amb els criteris més tradicionals de la *distinció*.

Els gustos culturals, en les societats modernes, no es troben regits per criteris rígids i monolítics. Bourdieu procedeix com si encara fossin vigents sistemes de classificació dels gustos quasi premoderns, on el gust, com diu Agnes Heller, era més objectiu que no pas subjectiu. Hi havia un denominat cànon o estàndard acceptat socialment, relacionat amb tot allò referent al gaudi i al plaer.

Així doncs, quan Bourdieu parla de *distinció* pressuposa que, efectivament, hi ha un únic codi de *distinció* que actua en uns determinats cercles de *distinció*, i unes maneres essencialment distingides. Mike Featherstone critica l'excessiva rigidesa del model de Bourdieu:

If there is a criticism that can be mounted against the Bourdieu model when applied beyond the French experience on the late 1960's and early 1970's it is that he overestimates the fixity of the symbolic code and sees symbolic power as functioning too close to the existing class structure (Featherstone, 1987).

En les societats modernes, especialment les que han experimentat un important flux migratori, es dona una important barreja cultural, ètnica i social. Així doncs, els grups socials presenten múltiples trets d'identitat específics, que poden ajudar a conformar personalitats col·lectives, diferenciades i de caràcter extraordinàriament complex.

4. El caràcter permanent del model de la *distinció* burgesa

Encara que Bourdieu no especifica l'abast exacte de la seva recerca, sembla que dona per descomptat el caràcter universal del

fenomen de la *distinció* cultural a França. O millor dit, sembla que Bourdieu tracta el cas francès com un cas particular d'un fenomen *universal*. En alguns moments de la seva obra, sembla que dóna per descomptat el caràcter permanent, i universal, del sistema de *distinció* de les classes superiors a França. Fa la impressió que, en el model de Bourdieu, els codis i les regles sobre el gust siguin extraordinàriament rígids i inalterables. Bourdieu acaba acceptant, com a punt de partida per a la seva recerca, el que són valors i convencions socials dels cercles de les *classes dominants*. Malgrat que el propi Bourdieu alerta del perill de fer una lectura essencialista de *La distinction*, ell mateix massa sovint oblida el caràcter convencional i arbitrari d'aquestes formes.

En l'obra de Bourdieu, sembla com si les formes de *distinció* social i cultural no siguin susceptibles de ser alterades per l'influx de les modes, ni per la penetració d'altres models culturals, que s'imposen mitjançant el procés de mundialització i que són aliens a la tradició francesa, ni per la cultura mediàtica. Val a dir, que les formes de vida i de comportament hegemònic que s'imposen mitjançant la moda, la publicitat, el consumisme, etc., s'allunyen extraordinàriament del model tradicional retratat per Bourdieu.

És simptomàtic que el propi Bourdieu, a *La distinction*, no doni massa importància a la dimensió canviant que tenen els fenòmens culturals, els quals no poden sostreure's els canvis propis de l'època i el caràcter fugisser de les modes, com posa de manifest el treball de Gilles Lipovetski, *L'imperi de l'efímer*. Molts dels fenòmens descrits per Bourdieu, fonamentalment a partir de les dades estadístiques de 1963, 1967 i 1968, potser ja no es produeixen després de vint-i-cinc o trenta anys, si més no, de la mateixa manera. En considerar més seriosament el fenomen de la moda, Bourdieu podria haver calibrat un aspecte que jo considero crucial en qualsevol estudi sobre la *distinció*: distingir allò permanent d'allò canviant, amb el benentès que no tot allò que és distingit és permanent, ni tot allò que és moda és vulgar. Dins d'una societat oberta i que evoluciona ràpidament, els models de *distinció* també són més oberts i canviant.

Cal remarcar, també, la rivalitat existent entre les fraccions de la classe dominant per imposar els seus propis gustos i els seus *codis de distinció*, de manera que no solament hi ha un codi de *distinció*, sinó que hi ha una pluralitat de codis en competència. Hi ha la possibilitat que determinats grups socials elaborin, mitjançant la innovació, noves formes o nous models de *distinció*.⁹ Una estratègia més

9. Campbell, *Money, Morals and Manners*, 1987, p. 53.

o menys efectiva per millorar simbòlicament la posició social dels grups socialment intermedis, és negar la validesa dels valors tradicionals i les formes de vida dels grups que es troben en una posició superior, i proposar una sèrie de valors alternatius. Els nou-rics (generalment, són el grup social que queda més mal parat en els estudis sobre la *distinció*) sovint són molt conscients de la necessitat social d'un consum ostentós per veure confirmada la seva posició social. És en aquests grups que, en certes ocasions, es poden plantejar estratègies més o menys conscients i efectives de *distinció* social. Els que marquen la pauta dels gustos culturals (els *tastemakers*) no són, necessàriament, els membres de la tradicional elit de la *classe dominant*, sinó que poden ser professionals (arquitectes, decoradors, experts en disseny interior i en moda, etc.), o els que podríem anomenar *intermediaris culturals*, que actuen com a consellers especialitzats: orienten les eleccions relatives al gust en l'organització i preparació de la llar, en les formes de vestir, etc. En acceptar la definició d'aquests professionals pel que fa a allò vist com estètic (*tasteful*), els nou-rics rebutjaven els estàndards de la classe superior més tradicional. Aquesta rivalitat fa més complexa i difícil la convivència de valors tradicionals i moderns.

Bourdieu cau —malgrat l'esforç d'objectivació— en una mena de biaix intel·lectualista, que fa que ignori determinats fenòmens de gran importància social, com és l'existència de certes modes en el camp del gust i de la cultura contemporània. Tanmateix, com diuen els entesos en el tema de la moda, les classes dominants no són les úniques que marquen les pautes de la moda. Més aviat, la moda és el producte d'una societat d'àmplies capes mitjanes que són, numèricament, més importants i molt més interessants des del punt de vista comercial: representen un mercat molt ampli i plural.

5. La permanència dels nivells culturals

En l'obra de Bourdieu, no es tenen prou en compte els canvis que s'han produït en el món de la producció i dels consums culturals. Walter Benjamin, en el seu genial assaig *L'obra d'art a l'era de la reproductibilitat tècnica*, va analitzar l'impacte de la introducció dels nous mitjans de reproducció tècnica en el món de la producció, la difusió i el consum cultural, com són la ràdio, la premsa de masses, la fotografia, el cinema, etc. Constata el seu gran potencial innovador: s'adona que aquests nous mitjans tècnics modifiquen radicalment les formes de consum i la percepció social de la cultura en la societat actual, i faciliten un procés de democratització del seu consum. El caràcter industrial de la producció cultural moderna ha

transformat la mateixa noció de cultura, i ha capgirat completament la relació entre els anomenats nivells culturals. Si bé difícilment podem prescindir de la noció de *nivells de cultura*, cal observar que la naturalesa *industrial* de la cultura moderna ha relativitzat i, sovint, ha distorsionat el caràcter classista que antany tenien aquestes formes de consum. Segons Benjamin, la cultura està destinada a perdre el seu caràcter d'alta cultura i la recepció cultural també perdrà el seu caràcter eminentment elitista i individual, que caracteritza el consum cultural de la societat burgesa. Malgrat això, Bourdieu reproduïx la clàssica trinòmia dels nivells de cultura: alta cultura (*high culture*), cultura popular (*low culture*) i cultura pretensiosa (*midcult*). Es tracta de vells esquemes que tenen una arrel, i analitzen la cultura des d'una perspectiva «aristocràtica»; són anacrònics i, sovint, poc adequats per comprendre les característiques que presenten els consums culturals en les societats contemporànies. Com posen de manifest els autors postmoderns, en l'àmbit de les societats contemporànies s'han afeblit els límits i les separacions, més o menys rígides, entre l'alta cultura i la *cultura de masses*, o cultura popular. Bourdieu, en el seu estudi, procedeix com si aquestes separacions no haguessin perdut gens la seva virtualitat.

The second feature of the list of postmodernism is the effacement in it of some key boundaries or separations, most notably the erosion of the older distinction between high culture and so-called mass or popular culture. This is perhaps the most distressing development of all from an academic standpoint, which has traditionally had a vested interest in preserving a realm of high or elite culture against the surrounding environment of philistinism difficult and complex skills of reading, listening and seeing to its initiates (Jameson, 1984, p. 112).

6. La correspondència entre nivells socials i nivells culturals

Bourdieu intenta explicar la gènesi dels gustos estètics i vol trobar la seva arrel en l'estructura de la societat. La diversitat de gustos no és més que l'expressió d'una estructura de classes desiguals. Sembla força discutible l'afany i l'ambició d'establir una relació directa entre els gustos i les classes socials. El mateix Bourdieu admet «potser una immoderada ambició de donar una resposta científica a l'antiga qüestió de la crítica del judici de Kant, en cercar en les estructures de les classes socials les bases dels sistemes de classificació, els qual estructuraven la percepció del món social i assenyalen els objectes del gaudi estètic».¹⁰

10. Vegeu el prefaci a l'edició anglesa de *La distinció*, 1984, p. 14.

Si bé em sembla lògic i legítim estudiar, des de la sociologia, els vincles existents entre les diverses classes socials i els gustos estètics, és perillós cercar, o donar per descomptat una relació més o menys lineal i directa entre ambdós. En l'obra de Bourdieu, la concepció dels nivells culturals no es refereix tant a la *qualitat* intrínseca de la producció cultural, sinó a les formes de cultura que estan vinculades a tres classes o nivells socials. Cal fer notar que Bourdieu —com havia fet un dels seus grans mestres: Émile Durkheim— cau en un *pecat sociològic*. Per Bourdieu i per Durkheim, els sistemes cognitius vigents en les societats deriven dels seus sistemes socials: les categories de pensament subjacents a les representacions col·lectives s'organitzen a partir de l'estructura social del grup. Segons Bourdieu, els judicis estètics no obeeixen, doncs, una lògica autònoma, que vindria donada pel procés d'autonomització del camp estètic, sinó que les classes distingides tendeixen a convertir el que són les divisions de classe en divisions de gust, i això, el que fa és accentuar i reforçar, encara més, les barreres existents entre els grups i les classes socials.

L'esquema de Bourdieu respecte els nivells culturals, implica una sèrie de supòsits subjacents relacionats amb moltes concepcions de la cultura moderna que, des d'un punt de vista sociològic, són senzillament inacceptables per comprendre les noves formes de cultura.

La perspectiva de Bourdieu presenta aquestes tres característiques. En primer lloc, quan es parla de gustos i nivells culturals, sembla que s'hagi de fer constant referència als models *classicistes* i *classistes* de la cultura dominant. En segon lloc, hi ha una sospita generalitzada respecte la dignitat o les virtualitats culturals de la cultura popular. I finalment, hi ha una crítica o una ridiculització sistemàtica de les formes culturals de les classes intermèdies o de la *petita burgesia*. La *bona voluntat cultural* de la petita burgesia es caracteritza pel seu aire pretensions i, alhora, poc afortunat, perquè, com diu Bourdieu, la recerca de *distinció* equival a la seva pròpia negació ja que, en el fons, posa de manifest una carència. Així, la cultura del petit burgès expressa una carència, «és voler i no poder».

En definitiva, sembla que la concepció subjacent en la teoria de la *distinció*, porta a Bourdieu, a sobrevalorar les capacitats econòmiques, culturals i polítiques dels grups dominants, i a menysprear les formes culturals dels grups «dominats». Bourdieu sembla que participa de la mateixa imatge que es desprèn del testimoni d'un capellà d'Estrepigny, a principis de segle XVIII:

Existe una desproporcion tan extraña y odiosa entre los diferentes estados y condiciones de los hombres que coloca, como lo vemos

manifiestamente, toda la autoridad, todos los bienes, todos los placeres, todos los contentamientos, todas las riquezas y hasta la ociosidad, del lado de los grandes, de los ricos y de los nobles; y pone al lado de las pobres poblaciones todo lo que existe de penoso y de abrumador, a saber, la dependencia, los cuidados, la miseria, las inquietudes, todas las penas y todas las fatigas del trabajo (*Le Testament de Jean Meslier*, Amsterdam, 1864).¹¹

Els intel·lectuals estan, paradoxalment, mal situats per comprendre els fenòmens relatius al món de la cultura. Malgrat els esforços de distanciament «científic», Bourdieu no reïx en l'adopció d'una posició distanciada de la problemàtica que tracta. En el fons, dóna la impressió que Bourdieu manté una relació d'amor i odi respecte allò que representa l'«alta cultura francesa» i projecta els seus prejudicis en l'anàlisi de la realitat cultural. Aquesta tensió personal el porta a exagerar les coses. I la seva condició d'intel·lectual li fa sobrevalorar, per bé o per mal, l'abast del fenomen de la *distinció* cultural. En aquest sentit, es pot aplicar a Bourdieu les seves pròpies paraules:

El «biaix» teoricista i intel·lectualista, doncs, consisteix a oblidar d'inscriure, en la teoria del món social que construïm, el fet que aquest món és el producte d'una perspectiva teòrica, d'un «ull contemplatiu» (*theorein*). Una sociologia veritablement reflexiva s'ha de posar permanentment en guàrdia contra aquest epistemocentrisme, aquest «etnocentrisme del científic», que consisteix en ignorar tot el que l'analista projecta en la seva percepció de l'objecte, pel fet que ell és a l'exterior de l'objecte, al qual observa de lluny i des de dalt (Bourdieu, 1994, p. 50).

7. El caràcter públic de la *distinció*

La gran dificultat, o una de les principals dificultats, per estudiar el fenomen de la *distinció*, actualment, és que els membres de les «bones famílies» tendeixen a allunyar-se i viuen completament apartats dels grans centres de la vida social. Ja no es dóna —com en etapes anteriors— la tendència a fer ostentació pública de la riquesa, construint, per exemple, grans mansions luxoses en els centres més visibles de la ciutat. El model que proposa l'autor francès implica unes formes de distinció difícils d'observar i difícils d'estudiar, en les condicions de *publicitat* que es desenvolupen en la vida contemporània. La nova societat burgesa produirà una mena de luxe

11. Vegeu la citació a OSSOWKI, 1963, p. 34.

més discret, que es mostrarà de manera més modesta i més humil. La *distinció* es farà subtil i detallista, difícil de copsar per les mirades inexpertes. L'economia moderna afavoreix aquest procés i permet la irrupció d'una gran i variada gamma de productes i serveis, que permeten una gran diversitat de formes de *distinció*. Es tracta, però, paradoxalment, d'unes formes de *distinció* socialment «invisibles», que han deixat d'exercir, en bona mesura, la seva força modèlica.

Les condicions de la vida moderna fan que la *distinció* sigui un afer molt complex, entre altres coses, perquè no és fàcil establir la frontera existent entre àmbit públic i privat, i perquè la gran fragmentació d'àmbits socials fa que allò que és distingit dins d'uns cercles socials específics pugui passar gairebé desapercbut, o semblar totalment ridícul, fora d'aquests. Això es revela en la rivalitat que es produeix entre diversos camps culturals, o agents que actuen dins un mateix camp, que lluiten per imposar la legitimitat dels seus criteris.

Tenint present la seva dimensió històrica, és fàcil constatar que en les societats aristocràtiques, on predominen les formes de publicitat representativa, la dimensió pública de l'existència era l'espai privilegiat de la *distinció* (especialment els teatres, les recepcions oficials, etc.). En l'àmbit aristocràtic, la representació no és un afer privat; es tracta d'una representació pública de les formes de poder encarnades en determinats personatges. En un món on predominen les formes de *publicitat representativa*, la línia que separa la vida pública de la privacitat queda pràcticament desdibuixada. Les persones vivien contínuament exposades a l'observació pública, i no podia separar-se el seu sentiment d'identitat personal del seu rol socialment definit i sostingut. En aquestes societats, l'opinió tenia un valor extraordinari. Tenir cura de les formes i de les aparences era vital en un món, on l'opinió fonamentava l'existència.

Per contra, en les societats burgeses, la distinció tendeix a adoptar formes molt particulars i fragmentàries, i el camp privilegiat per la *distinció* és l'àmbit privat. Tanmateix, la *distinció* només entra plenament en el joc del reconeixement i del desconeixement social si transcendeix aquest àmbit privat, i es dona a conèixer a fora, mitjançant algunes formes externes o algun signe extern, com si es tractés d'una aposta o d'una «inversió de *distinció*», de cara a la vida pública. No cal dir que, a la nostra societat, és a través dels mitjans de comunicació social que es crea l'àmbit de la *publicitat* (allò que és públic i, per tant, és susceptible de ser conegut per tothom). El mateix Bourdieu no ignora, en la seva darrera obra *Sur la télévision*, de 1996, la gran influència cultural que tenen els mitjans de comunicació social.

8. Una distinció inalterable davant el procés de mundialització

Més enllà del fenomen de les modes, en la seva obra, Bourdieu desconeix, o no vol valorar, les transformacions de caràcter modernitzador que, sens dubte, estan revolucionant o alterant completament els valors de les societats contemporànies. Bourdieu insisteix en la pervivència d'unes formes i models de *distinció* propis de la tradició francesa. Si el model de la *distinció* de Bourdieu és vàlid, significa, entre altres coses, que el procés de mundialització, que implica la penetració de models i pautes de comportament foranes (molt lligades, per exemple, al consumisme), bàsicament no ha erosionat les formes i les tradicions pròpies de la cultura francesa o, en tot cas, no les ha transformades. Les fronteres de la *distinció* són les fronteres de l'Estat francès.

En definitiva, parlar de *distinció* en termes estàtics implica oblidar la seva complexitat, i menystenir els canvis a què estem assistint. Sens dubte, els homes i les dones, a la fi del segle xx, lluiten per preservar els seus nivells de *distinció*, adquirits en una tradició cultural determinada, però això ho fan en un context internacional canviant, en el qual les identitats dels grups i de les nacions reben l'impacte erosiu dels mitjans de comunicació de masses, de la indústria, de la cultura, de la moda, de la publicitat, etc.; són fenòmens que capgiren molts dels paràmetres en què es planteja el problema. Des d'una perspectiva intel·lectual, molts d'aquests canvis auguren un futur incert i, fins i tot, inquietant. No obstant això, parlar de les formes de *distinció* moderna sense tenir en compte aquests canvis, pot resultar estèril i poc adequat des d'un punt de vista sociològic.

Conclusió

El fenomen de la *distinció* és un fenomen de caràcter universal. Tanmateix, només la podem comprendre si acceptem la seva diversitat, la seva complexitat i, fins i tot, el seu caràcter paradoxal.

L'aportació dels autors que analitzen els consums culturals, en termes de relacions de poder i de *violència simbòlica* és, sens dubte, important. Tanmateix, es tracta d'una *perspectiva parcial* que, en el cas de Pierre Bourdieu, presenta algunes limitacions fonamentals ja que, des d'aquesta perspectiva, *no es contempla o es tendeix a menystenir la dimensió comunitària i el caràcter expressiu dels fenòmens culturals*.

És important tenir present que quan Bourdieu parla de *distinció*, no està directament interessat en *la distinció*: bàsicament està inte-

ressat en fer un estudi de la *distinció* com a mecanisme de reproducció i d'*emmassament* de les formes de poder i de desigualtat social. Així doncs, des dels seus inicis, Bourdieu tendeix a considerar la funció de la cultura com una arma en la lluita pel reconeixement i el prestigi dels grups socialment dominants. Es pot dir, parafrasejant a Daniel Bell, que per Bourdieu «la cultura és la continuació de la guerra, però per altres mitjans». La cultura actua com un element d'identitat i de cohesió social, i alhora com un element de diferenciació social. No es pot, però, parlar de cultura en termes abstractes. Quan sociològicament parlem de cultura, ens hem de remetre a grups socials concrets o, fins i tot, a individus que són els autèntics protagonistes o portadors (*trägers*) de les diverses manifestacions culturals. Cal estudiar aquests grups socials concrets, tenint present la seva ubicació en un temps i en un àmbit geogràfic concret.

Com s'esdevé amb la noció d'honor, no es pot considerar d'antuvi la *distinció* com un tret exclusiu d'unes classes o grups socials, que els ha tocat viure un determinat període històric. Totes les classes, no solament les classes dominants, tenen els seus sistemes de valors i expressen, mitjançant l'*estil de vida*, la seva posició social. Tanmateix, convé reconèixer que el fenomen de la distinció s'accentua, generalment, entre els sectors dels grups dominants, especialment en moments que s'intensifica la rivalitat social. La qüestió és que no sempre la burgesia apareix com un grup social, amb un perfil clar i portador d'un model cultural universal, capaç d'influir en els altres grups socials. No sempre els *altres* grups socials es veuen mancats d'una identitat col·lectiva i d'un sentiment d'orgull de classe, ni tampoc necessiten emmirallar-se constantment en la burgesia com a classe superior i model a imitar.

Sorprèn que un estudi sobre el gust, i més concretament sobre la distinció, faci del gust estètic i del consum cultural (sobretot, de les formes de l'alta cultura), el seu objecte d'anàlisi privilegiat, per molt que aquest, per Bourdieu, assoleixi un valor clarament paradigmàtic. A Catalunya, sorprèn que les disposicions i els gustos culturals puguin tenir la transcendència que Bourdieu els atribueix. En fer un estudi de la *distinció cultural*, separant els altres *factors de distinció*, es corre el perill d'exagerar-ne la importància i, alhora, d'oblidar o negar arbitràriament l'existència d'altres factors que poden contribuir, igualment, al prestigi dels grups socials en general, i no solament al dels grups socialment i econòmicament dominants que sembla que, per Bourdieu, tinguin l'exclusiva de la distinció.

El mateix Bourdieu va reconèixer, en una conferència pronunciada als Estats Units, anys més tard de la publicació de *La distincion*, l'existència d'altres criteris com són els principis ètnics, religiosos o nacionals, que poden condicionar extraordinàriament el nivell de prestigi social. «El món social pot dir-se i pot construir-se de diferents maneres, segons diferents principis de visió i de divisió: per exemple, les divisions econòmiques i les divisions ètniques». En altres latituds, hi poden haver, a l'hora de delimitar l'existència dels grups i de les classes socials, altres elements com són l'ètnia, la religió, el color de la pell, etc., que poden esdevenir essencials. Aquesta realitat encara és fa més complexa i difícil, quan ens referim a un objecte d'estudi tan difícil com és el nivell de prestigi i de distinció social, que depèn de múltiples factors.

En realitat, tota temptativa de descriure un model *universal* de distinció està, d'antuvi, condemnada al fracàs, especialment en l'àmbit de les societats complexes, on existeixen i, en certa manera, rivalitzen diversos modes i codis de distinció. Així doncs, en lloc de tractar-se d'un estudi de la distinció, el que cal es fer un estudi de les distincions, o més modestament si es vol, l'estudi concret d'una forma de distinció particular, en un temps i un espai molt concrets.

La proposta que fa Bourdieu és interessant, però no esgota el tema de la distinció. En tractar aquest tema tan complex, mai no es pot donar per descomptat que hi ha unes pautes culturals i unes formes de distinció universals. Així doncs, si hom volgués, per exemple, estudiar les formes de distinció en l'àmbit català, hauríem d'utilitzar les formes de distinció retratades per Bourdieu, senzillament, com un supòsit a demostrar, però fariem «un flac servei a la veritat històrica quan, en comptes d'emprar-les com a hipòtesis de treball, hom les convertís en la conclusió de la investigació».¹²

Com és obvi, aquest article té una dimensió teòrica. Val a dir, però, que la resposta als interrogants que es plantegen aquí, solament poden tenir una resposta a partir de treballs de recerca empírica que encara resten per fer a casa nostra.

Bibliografia

- BENJAMIN, W. (1983). *L'obra d'art a l'època de la seva reproductibilitat tècnica*, Barcelona: Edicions 62, p. 33-71.
- BOURDIEU, P. (1967). «Systèmes d'enseignement et systèmes de pensée». A: *Revue internationale des Sciences Sociales*, vol. 3 i 19, p. 367-388.

12. M. WEBER, M. , *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*, 1906 i 1984, p. 266.

- (1988). *La distinción (Criterio y bases sociales del gusto)*. Madrid: Taurus. [1a ed., 1979].
- (1988). «Espacio social y poder simbólico». A: *Cosas dichas*, p.127-143. [1a ed., 1984].
- (1996). *Sur la télévision*. París: Liber.
- BOURDIEU, P.; WACQUANT, L. (1994). *Per una sociología reflexiva*. Barcelona: Herder.
- BUSQUET, J. (1998). *El sublim i el Vulgar*. Barcelona: Proa.
- CAMPBELL, C. (1987). *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*. Oxford: Blackwell.
- DAVIES, P. (1991). *Status, what it is and how to achieve it*. Londres: Piatrus.
- DURKHEIM, E. (1988). *Les formes elementals de la vida religiosa*. Barcelona: Edicions 62. [1a ed., 1912].
- ELIAS, N. (1982). *La sociedad Cortesana*. Madrid: FCE. [1a ed., 1969].
- ELSTER, J. (1981). «Snobs, Review of Bourdieu». A: *Review of Books* 3, 20. Londres.
- FEATHERSTONE, M. (1987), «Consumer Culture, Symbolic Power and Universalism». A: STAUTH G.; ZUBAIDA (eds). *Mass Culture, Popular Culture and Social Life in Middle East*. Frankfurt: Campus Verlag, p. 17-46.
- FROMM, E. (1984). *Tenir o ésser*. Barcelona: Claret. [1a ed., 1976].
- FROW, J. (1987). «Accounting for Tastes: Some Problems in Bourdieu's Sociology of Culture». A: *Cultural Studies*, vol 1, núm. 1.
- GARCÍA CANCLINI, N. (1995). *Ciudadanos y consumidores*. Mèxic: Grijalbo.
- GOBLOT, E. (1965). *La barrière et le niveau*. París: PUF. [1a ed., 1925].
- HABERMAS, J. (1981). *Historia y crítica de la opinión pública*. Barcelona: Gustavo Gili, p.41-64. [1a ed., 1962].
- HELLER, A. (1987). «El buen y el mal gusto». A: *El País* (7 de noviembre), p. 30-31.
- JAMESON, F. (1984). «Postmodernism and the Consumer Society». A: FOSTER (ed.). *Postmodern Culture*. Londres: Pluto Press.
- KÖNIG, R. (1972). *Sociología de la moda*. Barcelona: Redondo.
- LAMONT, M. (1992). *Money, Morals and Manners (the Culture of the French and American upper-middle class)*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LIPOTVETSKI, G. (1990). *El imperio de lo efímero*. Barcelona: Anagrama.
- MARTÍN-BARBERO, J. (1987). *De los medios a las mediaciones (comunicación, cultura y hegemonía)*. Mèxic: Gustavo Gili.
- MILLS, C. W. (1956). *The Power Elite*. Nova York: Oxford University Press.

- OSSOWSKI, S. (1963). *Class, structure in the social consciousness.*, Londres: Routledge & Keagan.
- PACKARD V. (1959). *The Status Seekers.* Penguin: Harmondsworth.
- PASSERON, J. C.; GRIGNON C. (1992). *Lo culto y lo popular.* Madrid: La piqueta. [1a ed., 1989].
- SIMMEL, G. (1993). «Psicología de la moda». A: *El País* (18 de noviembre). [1a ed., 1905].
- STAUTH, G.; TURNER, B. S. (1988). «Nostalgia, Postmodernism and the Critique of Mass Culture». A: *Theory, Culture & Society*, 5 (2-3), p..521.
- TOCQUEVILLE, A. (1984). *De la démocratie en Amérique.* París: NRF Gallimard. [1a ed., 1835-1840].
- TURNER, B. S. (1988). *Status.* Milton Keynes: Open University Press.
- WEBER, M. (1973). *Theory of the Leisure Class.* Boston: Houghton Mifflin Company Boston. [1a ed., 1899].
- VEYNE, P. (1976). *Le pain et le cirque.* París: Seuil, p. 97.
- WEBER, M. (1984). *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme.* Barcelona: Edicions 62. [1a ed., 1906].